

STADSHOLMEN

NEDERLAND 20

Götgatan 46, Noe Arksgränden 2

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 GATHUSET**
- 2 DEN SÖDRA FLYGELN**
- 3 EN VÅNING HÖGA LÅNGOR I VÄSTER OCH NORR**

FRANS HALLBERGS (NR 2 FRÅN VÄNSTER) SMEDJA SOM HANS MORFAR HAFT FÖRE HONOM.
REFOTO 1964 EFTER ORIGINAL TILLHÖRANDE E. MELLBERG. F 72781. SSM:S ARKIV.

Nederland 20 är med sin småskaliga bebyggelse runt en kringbyggd gård ett exempel på en välbevarad och karaktäristisk hantverksgård från 1700-talets slut. Hovslageri, vagnmakeri och kopparslageri är några av de yrkesverksamheter som har bedrivits på gården. En smedja fanns i fastigheten fram till 1900-talets början.

Den fasta inredningen från framför allt 1800-talet men även delvis från 1700-talet ger en god bild av hemmen hos stadens mer välbärgade hantverkare. Kommersialiseringen av Götgatan under 1800-talets sista årtionden avspeglas i ombyggnaden av bottenvåningen mot gatan till butikslokaler.

Nederland 20 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Kvarteret Nederland var från 1600-talet och fram till slutet av 1800-talet större än idag och sträckte sig

mellan Högbergsgatan i norr till nuvarande Folkungagatan i söder. Väster om kvarteret låg fram till mitten av 1800-talet sjön Fatburen. Området kring sjön var bebyggt med kålgårdar och verkstäder fram till mitten av 1600-talet. Under andra halvan av 1600-talet flyttade flera ståndspersoner in men under 1700-talet blev området mindre attraktivt. Sjön blev alltmer förorenad och den beskrivs som ett stinkande träsk med stillastående och ruttet vatten. År 1858 fylldes den igen och på platsen invigdes Södra bangården med intilliggande Södra bangårdstorget. Bangårdsgatan, nuvarande Noe Arksgränden, drogs fram mellan bangården och Götgatan och delade det tidigare stora kvarteret Nederland i två delar. Södra

GATHUSET OCH DEN SÖDRA FLYGELN SETT FRÅN GÖTGATAN / NOE ARKSGRÄNDEN. KLOCKAN HAR SATTS UPP UNDER SENT 1800-TAL ELLER TIDIGT 1900-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

bantorget blev under 1900-talet ombyggt och bytte 1940 namn till Medborgarplatsen. Vid samma tid anlades strax öster om kvarteret Nederland en stor genomfartsgata; Södergatan, nedgrävd i ett djupt dike. På 1980-talet hade bangården tagits ur bruk och området byggdes om till bostäder. Samtidigt däckades genomfartsgatan över och ingår i dag i Söderledstunneln.

Området norr om Medborgarplatsen består idag av en blandad bebyggelse från olika tidsperioder. Lägre 1700-talsbebyggelse blandas med 1600-talspalats och höga moderna kontorskomplex. Längs Götgatan ligger affärer och restauranger i husens bottenvåningar.

HISTORIK

1600-1700-tal

Under 1600-talet och tidigt 1700-tal fanns trähusbebyggelse och en trädgård på tomten. Ett stenhus

uppfördes längs Götgatan på tomtens norra del 1737 av vagnmakaren Elias Feiff. Byggnaden var planerad att bli två våningar hög men endast en våning samt källare och delvis inredd vind uppfördes. I bottenvåningen låg vagnmakarverkstad, sal, kammare, kök samt körport till gården. Taket var täckt med tegel. Söderut längs gatan låg två trähus, förmodligen äldre än 1737, varav ett med en bjälkkällare som åtminstone på 1980-talet ännu var bevarad. Andra byggnader på tomten var bland annat stall, bagarstuga och bodar.

Under slutet av 1700-talet köptes gården av hovslagarmästaren Lars Wickman. Han lät under åren 1780-1790 bygga om fastigheten till i stort sett den karaktär den har idag. Stenhuset (Nr 1 på kartan) byggdes till längs hela tomtgränsen och byggdes på med en andra våning. Ytterligare en körport och ett trapplopp tillkom i söder. Längs norra, södra och västra tomtgränserna uppfördes stenhuslängor, en våning höga och innehållande bland annat kök,

GÅRDEN MOT NORR MED GATHUSET TILL HÖGER. FOTO: J. MALMBERG.

vagnshus, verkstad och bagarstuga (Nr 2 och 3 på kartan). År 1790 fanns inom fastigheten verksamheterna hovslageri, vagnmakeri och sadelmakeri. Bostadsrum fanns enbart i gathuset.

1800-talet

Gathuset renoverades 1841. Den södra portgången hade kraftiga sättningsskador och byggdes om till kallrum. Den norra delen av vinden inreddes och fyra nya vindskupor togs upp, tre mot gatan och en mot gården. Rummen hade kakelugnar, limfärgade papperstapeter, smyg- och bröstpaneler, mittelbandslistor, pardörrar och gipsade tak. I gathusets bottenvåning låg en smedja, ett brunnshus och en salubod men även bostadsrum. Ägare till fastigheten var kopparslagaråldermannen Anders Löfgren.

Under andra hälften av 1800-talet och kring sekelskiftet 1900 skedde vissa om- och påbyggnader. År 1852 byggdes den södra flygeln på till två våning-

ars höjd. De nedre våningarna hade brandmur mot grannen i söder fram till 1860-talet då Bangårdsgatan, nu Noe Arksgränden, drogs fram. Gathusets bottenvåning mot Götgatan inreddes under sent 1800-tal till butikslokaler. Den södra flygeln byggdes på med en tredje våning där en fotoateljé med stora fönster mot gården inrättades. I bottenvåningen låg en smedja till vilken en envånings tillbyggnad uppfördes mot gården.

1900-tal och senare

Under 1900-talets första decennium lades smedjan ner och därmed upphörde hantverksaktiviteterna på gården. Förändringen från hantverkargård till bostadshus och affärslokaler avspeglas även i ägarförhållandena. De tidigare ägarna hade till stor del utgjorts av hantverkare. Fastigheten köptes 1896 av O och R Engström, handlare respektive urmakararbetare. Släkten Engström var ägare till gården fram till 1973

PORTGÅNGEN MOT GATAN. FOTO: J. MALMBERG.

HALVFRANSK BRÖSTPANEL FRÅN 1800-TALETS MITT. FOTO: J. MALMBERG.

då den inköptes av Stockholms stad.

Vid årsskiftet 1982-1983 övertogs fastigheten av AB Stadsholmen. Byggnaderna renoverades 1984 i samarbete med Stadsmuseet. De delar av gathusets vind som tidigare rymt förråd och toaletter inreddes till lägenheter. Moderna kök och badrum installerades. Vissa förändringar av planlösningarna gjordes, som att ett av de större rummen mot gatan indelades i två rum. Enstaka dörrfoder och paneler flyttades inom fastigheten. Fyra nya takkupor mot gården, lika de befintliga, tillkom. Skyltfönstren mot Noe Arksgränden och Götgatan förminskades. Fasaderna renoverades 2007.

BYGGNADSBESKRIVNING

Fastigheten består av ett gathus, två flyglar och ett gårdshus, alla byggda av sten.

GATHUSET (Nr 1 på kartan)

Exteriör

Byggnaden är två våningar hög med källare och

inredd vind. Taket är brutet och klätt med enkupigt tegel. Det nedre takfallet har sex takkupor mot gatan och sex mot gården. Byggnaden bevarar 1700-talets karaktär med slätputsade fasader, fönster i liv med muren, profilerad takfot och sandstenssockel mot gatan. Flera av fönsteröppningarna på våning 1 trappa har bågar, karmar och beslag från 1700-talet. I bottenvåningen mot Götgatan finns butiker. Körporten in till gården har en tredelad träport från 1800-talets mitt med helfranskt listverk. I gårdsfasadens södra del finns ett valv, en rest av ytterligare en körport. Klockan på gaveln mot Noe Arksgränden fanns där på 1930-talet. Förmodligen har den tillkommit efter 1896 då urmakararbetaren R. Engström köpte fastigheten.

Interiör

De två trapphusen ligger i ursprungliga lägen med entré från de båda körportarna. Trappornas plansteg är av kalksten upp till vindsvåningen till vilken äldre, smidda järndörrar finns kvar. Båda trapphusen har

PARDÖRRAR FRÅN 1800-TALET MITT. FOTO: J. MALMBERG.

KAKELUGN FRÅN 1700-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

bevarade detaljer från 1800-talets mitt, till exempel väggskåp med stenprofilerade luckor samt halvfranska pardörrar till vissa av gathusets lägenheter.

Stora delar av planlösningen samt vissa detaljer som profilerade taklistor och en polykrom kakelugn är från 1700-talet. Under 1800-talet tillkom mycket av den idag bevarade inredningen i form av halvfranska profilerade bröst- och fönsterpaneler, profilerade dörrfoder och pardörrar samt kakelugnar. De vindslägenheter som inreddes på 1980-talet har nytillverkade snickerier.

DEN SÖDRA FLYGELN (*Nr 2 på kartan*)

Flygeln är tre våningar hög med slätputsade fasader. Taket är av falsad plåt, takfoten profilerad. Botenvåningen har en utbyggnad mot gården, täckt med plåttak. Lägenheterna är tillgängliga från det södra trapphuset i gathuset. Interiören bevarar vissa detaljer från 1800-talets mitt, till exempel fönster, golvsöcklar, dörrfoder och mittelbandslist. Det finns

också snickerier från omkring sekelskiftet 1900 i form av dörrblad och foder.

GÅRDSBEBYGGELSEN

I NORR OCH VÄSTER (*Nr 3 på kartan*)

Bebyggelsen är en våning hög med slätputsade fasader och profilerad takfot. Taket består av plåt i de norra delarna och enkupigt tegel i de västra delarna. I väster finns två takkupor varav en är omvandlad till en dörröppning, till vilken en fritrappa av trä leder från gården. Enligt inventeringen 1983 finns enstaka inredningsdetaljer från 1840 bevarade. Fönster, portar och dörrar är av skiftande slag från 1800- och 1900-talet. I det nordvästra hörnet av gården finns en tillbyggnad från 1900-talet med fasad av stående träpanel och en pardörr med tre profilerade fyllningar. Det finns också en igensatt passage mot väster där en liten bakgård tidigare disponerades av fastigheten. I denna passage är marken belagd med kullersten. Resten av gården är sedan 1980-talet belagd med smågatsten.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.